

BINNENSTEBUITEN

VOORWOORD

De faculteit binnenstebuiten

De faculteit Letteren en Wijsbegeerte van de UGent is een huis met vele kamers. Meer dan vijfhonderd onderzoekers, acht vakgroepen en een veelvoud aan opleidingen, van archeologie tot wijsbegeerte, staan borg voor een grote diversiteit aan kennis en expertise in de humane wetenschappen.

Met dit magazine willen we die rijkdom in de kijker plaatsen, voor alle medewerkers én voor onze alumni. We keren de faculteit binnenstebuiten en geven onze onderzoekers een gezicht. Wie zijn ze? Wat doen ze? Wat drijft hen?

In een aantal vaste rubrieken bieden we een blik achter de schermen van de faculteit, we brengen een bezoek aan het bureau van een collega of laten ons gidsen in de domeinen waarin onze onderzoekers actief zijn. Voor dit nulnummer van *Binnenstebuiten* trokken we naar het MSK in Gent en de expo *Van Eyck. Een optische revolutie*. Daar komt dit voorjaar de hele wereld naartoe. Het gerestaureerde *Lam Gods* is een van de blikvangers. Dankzij het engelengeduld van kunst-historici, historici, archeologen en filosofen van onze faculteit geeft dit meesterwerk laagje voor laagje zijn geheimen prijs. Zonder hun jarenlange onderzoek, nieuwe interpretaties en blijvende verwondering was de hele tentoonstelling nooit zo'n adembenemende ervaring geworden.

Veel lees- en kijkplezier!

Gita Deneckere,
decaan Letteren en Wijsbegeerte UGent

NIET TE MISSEN

02 MRT – 10 MEI

Van Eyck @ De Krook –
dekrook.be/activiteiten/omg-van-eyck-de-krook

12 MRT – 12 JUL

Tentoonstelling 'Van Eyck in Bruges' –
museabrugge.be/kalender/tentoonstellingen

21 MRT – 31 DEC

Openingstentoonstelling van het nieuwe Gents Universiteitsmuseum (GUM) 'Van Eyck in de diepte' – gum.gent

27 APR – 28 APR

Closing Conference 'Van Eyck. An Optical Revolution' – vaneyckconference.ugent.be

01 MEI – 10 MEI

Gentse Floralien (jaartheme geïnspireerd door o.a. het *Lam Gods*) – floralien2020.be

GEHEUGENISSEN

Podcast Geheugenissen: 'Het genie Van Eyck: de code gekraakt' door Julie Van Bogaert, met curatoren Maximiliaan Martens en Jan Dumolyn – soundcloud.com/user-711326240

Foodbrochure 'Smakeleyck: Smullen als Van Eyck': heden-daagse recepten gebaseerd op ingrediënten uit de tijd van Jan van Eyck – Gratis verkrijgbaar in de Van Eyck-shop onder het Belfort

VAN EYCK EN (U)GENT

In de Engelstalige wereld heet het 'Lam Gods' van de broers van Eyck steevast 'The Ghent Altarpiece'. Gent en Van Eyck zullen na de tentoonstelling in het Museum voor Schone Kunsten (MSK) nog inniger verbonden zijn.

TEKST STEFAN HUYGEBAERT

Van Eyck. Een optische revolutie is de grootste Jan van Eyck-tentoonstelling ooit. Ze onderscheidt zich van eerdere projecten door de focus op de kunstenaar zelf, zijn genie en wetenschappelijke kennis, maar ook door de ruime aandacht voor zijn tijdgenoten. Bovendien pakt het MSK uit met acht panelen van het *Lam Gods*. Die krachtoer was zelfs niet mogelijk op de legendarische tentoonstelling *Les Primitifs flamands* in Brugge in 1902.

Professor Georges Hulin van de Gentse Letterenfaculteit leverde toen intellectuele en organisatorische input. Ruim honderd jaar later is de band tussen tentoonstelling en faculteit nog nauwer. Doctoranda H           [p. 6] leidt de restauratie van het altaarstuk sinds 2012. Professor oude kunst en curator Maximiliaan Martens werkte na decennia onderzoek het concept van de tentoonstelling uit en leverde de titel.

Met professor middeleeuwse geschiedenis Jan Dumolyn haalde Martens een andere LW-collega aan boord. Samen met een aantal vakgroepcollega's belicht Dumolyn de stedelijke context en het netwerk van Van Eyck. Till-Holger Borchert, directeur van de Stedelijke Musea Brugge, vervolledigt het trio van gastcuratoren, dat nauw samenwerkte met het Gentse MSK-team: projectleider Johan Desmet en LW-alumna en doctoranda Frederica Van Dam [p. 10]. De curatoren konden ook rekenen op de expertise van professor Wim De Clercq en postdoctoraal onderzoeker Maxime Poulain van de vakgroep Archeologie. Professoren Anne-Laure Van Bruaene en Marc Boone van de vakgroep Geschiedenis zetelden in een expertencommissie middeleeuwse stadsarchitectuur. Die werd in het leven geroepen toen tijdens de restauratie van het *Lam Gods* op het centrale paneel een stadszicht deels overschilderd bleek.

DE 'MAKING OF': EEN KWESTIE VAN TIMING EN GEDULD

Het MSK werkte drie jaar naar de tentoonstelling toe. Een subsidieaanvraag voor Toerisme Vlaanderen in 2016-2017 maakte de plannen concreet: 2020 zou hét Van Eyck-jaar worden. In een van de MSK-bureaus werden afbeeldingen van alle kunstwerken op een meterslange bruine prikbordmuur geclusterd rond een reeks centrale thema's. Ook nadat de hele tentoonstellingsruimte digitaal in 3D werd geplot, bleef het enorme prikbord voor alle medewerkers een 'Eyckpunt'.

Het muurplan in drie jaar uitvoeren was een grote uitdaging. Internationale bruikleengevers gaan niet over een nacht ijs bij de vraag om een Van Eyck of een andere vijftiende-eeuwse trekpleister duizenden kilometers te laten reizen. Het Gentse team moest soms tot twee en een half jaar wachten

op het verlossende telefoontje en een ondertekend bruikleencontract. De materiële staat van de kunstwerken bleek hier en daar een obstakel. Zo restaureert het Louvre de *Maagd van kanselier Rolin* net op het moment van de tentoonstelling. Een ander paneeltje kon de Berlijnse Gemäldegalerie niet verlaten. De teleurstelling van de organisatoren verdween snel volgens projectcoördinator Frederica Van Dam, toen hetzelfde museum aankondigde dat het *Portret van Baudouin de Lannoy* wel naar Gent kon reizen en zelfs speciaal voor de tentoonstelling zou worden gerestaureerd. Het hangt in Gent tussen zes andere portretten door Van Eyck. "We tonen de mooiste Eyckiaanse portrettengalerij die ooit is samengesteld", zegt Martens trots.

"Superstrak" is hoe Van Dam de timing van de laatste weken beschrijft. Wie door de coulissen van het Gentse museum wandelde, kon de spanning voelen. Overal hoorde je medewerkers punten

"Dat we elke bruikleen ter plaatse persoonlijk zijn gaan onderhandelen, is een cruciale factor geweest. Het werd geapprecieerd en leidde tot spectaculaire resultaten" (Max Martens)

en komma's van zaaltteksten bespreken. Dumolyn bracht naar eigen zeggen de figuurlijke zweep mee om alle catalogusbijdragen op tijd binnen te krijgen. De museumzalen waren anderhalve maand voor de tentoonstelling volledig geschilderd en klaar om de kunstwerken te ontvangen, inclusief belichting en klimatisering. Van Dam herinnert zich levendig het moment waarop de technici met nieuws kwamen over de gloednieuwe klimatologische installatie: een *flatline*. Onheilspellend in een ziekenhuis, maar positief in een museum: een constante temperatuur is een noodzaak om kwetsbare topbruiklenen tentoon te stellen.

OVERMACHT

Bij de nauwgezette voorbereidingen hoorde ook een 'culturele rampenoefening' die de nationale pers haalde. Meer dan 400 testbezoekers namen eraan deel. Alles werd getest, van akoestiek over lettergroottes tot toiletten. De Smet en Van Dam ondervonden tijdens deze try-out hoe belangrijk

goed *crowd management* is. "Je moet bezoekers echt bij de hand nemen, en signalisatie is essentieel, niet alleen voor minderheidsgroepen", zegt Frederica Van Dam.

Bij een superstrakke timing krijg je liever niet te maken met onvoorziene omstandigheden. Een spoorstaking is de angst van veel organisatoren. Wat als een bruikleen uit Frankrijk ergens op een spoor bij Parijs vast komt te staan? Ook het terreurspook speelt in het achterhoofd, al zijn de nodige veiligheidsmaatregelen genomen. Martens denkt aan een ander spook: dat van de bureaucratie. "Je wilt niet meemaken dat voor een bruikleen ergens een handtekening ontbreekt of een douanier moeilijk doet." Wie vandaag de tentoonstelling bezoekt, kan het zelf ervaren: *All's well that ends well*.

INTERVIEW

HÉLÈNE DUBOIS OVER DE RESTAURATIE VAN HET LAM GODS

Hélène Dubois is kunsthistorica en restaurator. Sinds 2016 leidt ze voor het KIK (Koninklijk Instituut Kunstpatrimonium) het conservatieproject van het 'Lam Gods' van de gebroeders Van Eyck. Ze werkt ook aan een doctoraat over de materiële geschiedenis van het beroemde altaarstuk aan UGent. In het MSK vertelt Dubois ons honderduit over de restauratie van het mysterieuze 'Lam'.

TEKST CHARLOTTE D'EER

We ontmoeten Hélène Dubois in het MSK vlak voor de glazen wand waar bezoekers sinds enkele jaren de restauratie kunnen bewonderen. Op dat moment is een fotograaf bezig delen van het paneel te fotograferen. "Dit is wat het project zo uniek maakt", vertelt ze enthousiast. "Alles is volledig *open access*." De plek verradt echter ook de complexiteit van de restauratie. Niet enkel de panelen, maar ook de tentoongestelde röntgenfoto's en infraroodfoto's lichten een tipje van de wetenschappelijke sluier op.

**"Zonder wetenschappelijk
onderzoek was dit
project onmogelijk"**

"Sinds het ontstaan van het schilderwerk in 1432 werden de panelen zo vaak bewerkt dat maar liefst 70 procent overschilderd was", vertelt ze. "Het

probleem was dat die overschilderingen heel goed zijn uitgevoerd en mee zijn verouderd. Meestal kan een professionele restaurateur die snel zien, want ze hebben een heel andere textuur dan de rest van het werk. In dit geval was dat niet zo omdat er door de eeuwen heen meerdere vernislagen op het paneel zijn aangebracht. De fijne textuur was daardoor bedekt. Het heeft tijd gekost om het aantal overschilderingen te documenteren en dus ook om de toestand van het origineel te kunnen inschatten.”

Hoe belangrijk is wetenschappelijk onderzoek voor het restauratieproces?

“Zonder onderzoek is dit project onmogelijk. Met steun van de Universiteit Gent en Universiteit Antwerpen zijn we in staat om elke behandeling te verantwoorden. Zeker voor onomkeerbare interventies kun je

“Deze restauratie is zo uniek omdat alles volledig ‘open access’ is”

niet zomaar inschattingen maken. Om schade aan het origineel te vermijden, moet je bewijs hebben dat onweerlegbaar is.

“Soms moeten we wachten op de resultaten van het onderzoek alvorens we kunnen verdergaan. Tijdens de behandeling worden er ook metingen uitgevoerd, wat op zijn beurt weer tot nieuwe ontdekkingen leidt en waar wetenschappelijke publicaties uit voortkomen.”

Kunt u een voorbeeld geven?

“Met wetenschappelijke beeldvorming, zoals röntgenfoto's, ontdekten we details over de schildertechniek en de conditie van de verflagen. Zo zag het hoofd van het *Lam* er oorspronkelijk heel anders uit. Wij waren ons hier gedeeltelijk van bewust voor de restauratie: het *Lam* leek vier oren te hebben. Groene overschilderingen uit de zestiende eeuw bedekten de originele oren tot deze in 1915 werden onthuld.”

Daarnet konden we achter de glazen wand een fotograaf aan het werk zien. Deze restauratie is dus ook een interdisciplinair project?

“Dat zit in het DNA van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, dat de restauratie uitvoert. Alle restaurateurs hebben hun eigen expertise, maar bij elke stap gaan we met chemici, fysici, ingenieurs, fotografen en kunsthistorici in dialoog. Iedereen moet van de ander begrijpen wat de beperkingen zijn van hun eigen onderzoek of vakgebied. Er bestaat niet één miraculeuze techniek die alles kan uitleggen. Het is altijd zoeken naar een balans tussen de analytische natuurwetenschap, de vaardigheid en materiële kennis van de restaurateurs en de kunsthistorische expertise.”

Hoe verlopen de internationale samenwerkingen met andere culturele instellingen en musea?

“Elk museum heeft een andere traditie en aanpak wat restauratie betreft. Het is vooral belangrijk om op de hoogte te zijn van alle laatste onderzoeken en ontwikkelingen om vervolgens een open discussie te starten. We werken bovendien samen met internationale commissies van experts uit onder andere Berlijn, Wenen, Washington, New York, Kopenhagen en Gent. Die commissies bestaan uit restauratoren en kunsthistorici. Dat zijn topmensen die je adviseren.”

Tijdens de Van Eyck-tentoonstelling zullen ook panelen van het *Lam Gods* worden getoond.

“Inderdaad. Ik vind het heel mooi dat de restauratie aan de oorsprong ligt van de tentoonstelling. Bovendien startten musea in navolging van het MSK de restauratie van andere schilderijen van Van Eyck. Dat is natuurlijk fantastisch. Het gaat hier immers om kunstwerken die zo zeldzaam en bijzonder zijn, dat men ze niet graag bij het publiek weghaalt.

“Het is eigenlijk de bedoeling om het *Lam Gods* als een ensemble te zien van alle panelen. Het is een heel andere manier om ze te benaderen in de context van de tentoonstelling. Voor het eerst kun je ook de gerestaureerde panelen van dichtbij bekijken.”

Wat kan het publiek verwachten van de tentoongestelde panelen?

“De werken stralen. Je ziet hoe strak de gewaden geschilderd zijn. Het paneel heeft een bijna abstracte dimensie, met veel diepte in de kleuren. De uitvoering is trefzeker en er is een zachte, gloeiende lichtwerking. Het is gewoon heel mooi en sereen.

“Wanneer je een beschadigd deel blootlegt, reageert het publiek eerst een beetje geschokt. Omdat het origineel overschilderd was, leek het niet beschadigd, maar dat was het in feite wel. Door het vooronderzoek en het constant checken met specialisten, zijn we hier mentaal op voorbereid.”

Bent u na al die jaren nog verbluft door het werk?

“Natuurlijk. Elke dag is puur genieten. Zeker bij zo'n grote serie panelen. Als restauratoren doen wij het nodige zodat de schoonheid en kwaliteit van het origineel helemaal tot hun recht komen zonder daarbij iets te verdoezelen.”

IN HET BUREAU VAN...

HET LAM VAN VAN DYCK

TEKST ANN VERVAEKE

**“Ik heb dit schilderij
hier gehangen
om studenten schrik
aan te jagen”**

“Dit schilderij is gemaakt door een vriend, Daniël Bellon, tijdens zijn opleiding schilderkunst aan het KASK. Het was niet zijn bedoeling om christelijke kunst te maken, maar het is wel gebaseerd op de christelijke iconografie; als schilder speelt hij met de achterliggende thema's zoals schuld en boete en lijden.

“Wat mij erin aansprak, was de blik van het lam. Een lam speelt in die iconografie een heel specifieke rol van schuld en ‘zonden wegnemen’, terwijl dit dier – zoals het naar mij kijkt – iets lijkt

te zeggen als: ‘I don't care’. Ik zie er een onverschilligheid in tegenover de thematiek waarin het betrokken wordt. Het speelt zijn rol in die christelijke beeldvorming, maar het onttrekt zich er tegelijkertijd aan. Die spanning vind ik boeiend.

“Ik heb dit schilderij in mijn kantoor gehangen om studenten schrik aan te jagen, maar nu blijkt dat de meeste studenten het niet eens opmerken wanneer ze hier een examen afleggen. Mensen die het schilderij wel opmerken, reageren licht gefascineerd. Je ziet hen denken: ‘Hangt hier nu een christelijk schilderij? Heeft Maarten een verborgen identiteit?’ (lacht)”

Professor Maarten Van Dyck is actief aan de vakgroep Wijsbegeerte en Moraalwetenschap en doceert er de vakken epistemologie, metafysica en wetenschapsgeschiedenis en -filosofie.

DE COÖRDINATIE VAN EEN MEGA- PROJECT

Frederica Van Dam studeerde in 2008 af als master in de Kunstwetenschappen en is nu projectcoördinator van de tentoonstelling 'Van Eyck. Een optische revolutie'.

TEKST CHARLOTTE D'EER

"Het is surreëel om de kunstwerken allemaal bij elkaar te zien in ons eigen museum. Er ging een complex proces aan vooraf om werken van dit kaliber naar Gent te halen. Eerst startten de informele onderhandelingen. Samen met Max (Prof. Maximiliaan Martens, UGent) reisden we rond in Europa en de Verenigde Staten om de werken *in situ* te bekijken. We hadden gesprekken met conservatoren, curatoren en museumdirecteurs om na te gaan of het haalbaar zou zijn een werk in de tentoonstelling op te nemen. Dat was een hele uitdaging. Geen enkele onderhandeling verloopt hetzelfde. Als je een bereidwillige curator voor je hebt, volgt een conditiecheck van het werk. In Italië heb je ook ministeriële toestemming nodig en daar gaat heel wat lobbywerk aan vooraf."

EEN SPANNEND PROCES

"We willen als museum natuurlijk zeker niet dat een werk in gevaar wordt gebracht. Met de medewerkers van de Gemäldegalerie in Berlijn hebben we meer dan een jaar gesproken over Van Eycks *Madonna in de kerk*. Het werk had nog nooit gereisd en het paneel bleek uiteindelijk te dun om het transport veilig te laten verlopen."

ALUMNUS IN DE KIJKER

"Niettemin haalden we ook werken naar het museum waarvan we nooit hadden gedacht dat het ons zou lukken. In Londen komen bezoekers speciaal naar de National Gallery voor Van Eyck. Van de drie werken die daar hangen, wilden we graag *Léal Souvenir* in bruikleen krijgen. Net als het *Lam Gods* werd het schilderij in 1432 vervaardigd. Uiteindelijk bleek dat ze het werk speciaal voor de tentoonstelling wilden restaureren. Nadien wacht je dan maandenlang om de eerste beelden via mail binnen te krijgen. Dat zijn echt fijne momenten."

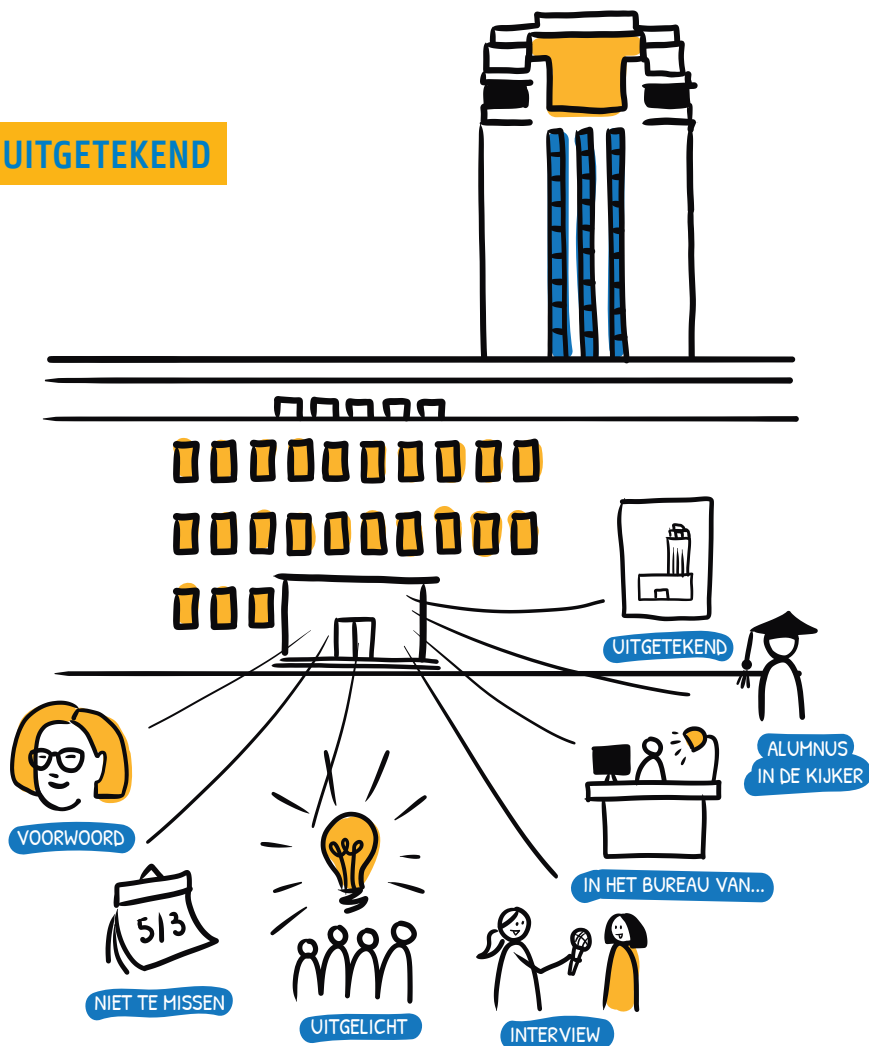
VERWONDERING

"Met de tentoonstelling willen we Van Eyck ook contextualiseren door werken van bekende tijdgenoten zoals Fra Angelico en Masaccio te laten zien. Zij waren in vergelijkbare omstandigheden als Van Eyck aan het werk, maar dan in Italië. Ze hadden gelijkaardige opdrachtgevers en stedelijke netwerken. Ze brachten echter een heel ander soort schilderkunst. Van Eyck werkte met olieverf en heeft die techniek geperfectioneerd. Zij werkten met tempera, wat een heel ander effect had."

**"Ik heb zelf
nog altijd
kippenvel als
ik ga kijken"**

"Tijdens verschillende stuurgroepvergaderingen kregen we de opmerking dat het onmogelijk zou zijn om alle werken samen te krijgen. Dat heeft ons team nog meer gemotiveerd om door te zetten. Het is ons doel om de toeschouwer hetzelfde gevoel van verwondering te geven als Van Eycks tijdgenoten. Ik heb zelf nog altijd kippenvel als ik ga kijken."

UITGETEKEND

BINNENSTEBUITEN tijdschrift faculteit Letteren en Wijsbegeerte · verschijnt drie keer per jaar · eerste editie MAART 2020 · gedrukt op gerecycleerd papier · lees het magazine digitaal op ugent.be/lw/binnenstebuiten
V.U. Gita Deneckere, decaan

Redactie: Charlotte D'Eer, Filip Devos, Gita Deneckere, Stefan Huygebaert, Koenraad Jonckheere, Astrid Vandendaele, Marianne Van Remoortel, Ann Vervaeke

Coverbeeld: Sint-Baafskathedraal Gent, www.lukasweb.be – Art in Flanders, foto Dominique Provost

Vormgeving en fotografie: Zidiris en Sint-Baafskathedraal Gent © Lukasweb.be-Art in Flanders vzw, foto KIK-IRPA

Druk en afwerking: University Press

Overname van artikels is mogelijk mits schriftelijke toelating van de redactie en bronvermelding.